

פרויקט ליווי בקליטה למורים עולים, מהו ומה תרומתו

אורלי מיכאל

מבוא:

העלייה ההמונית מברית-המועצות לשעבר לישראל, שהחלה בשנת 1990, הביאה לארץ מורים עולים. צרכיה של מערכת החינוך ושאיפת העולים להיקלט במקצוע ההוראה בארץ הובילו להכנת תוכנית הסבה מיוחדת למורים עולים, במגמה להכשירם לעבודה במערכת החינוך בישראל. מורים אלה עברו בארץ קורסי התאמה/הסבה קצרים (החל מחצי שנה ועד לשנתיים, בהתאם למוסד המכשיר ולמהות ההסבה) במוסדות שונים (אוניברסיטאות, מכללות אזוריות, ומכללות להכשרת מורים) ונקלטו בעבודה בישראל (מאי גבע).

בשנת 1991 הגיע מספר המורים העולים שעברו קורסי התאמה לכ-1,200 מורים שהם כ-10% מכלל אוכלוסיית העולים. כאשר מורים אלה נקלטו בעבודה, הם נתקלו בקשיים המאפיינים מורים מתחילים בכלל ובקשיים מיוחדים המאפיינים עולים בפרט.

בד בבד עם התבססותו של פרויקט הליווי למורים מתחילים ישראלים (במודלים השונים שלו), וההכרה בתרומתו להסתגלות המורה המתחיל לעבודה ולמניעת נשירה בשנים הראשונות לעבודה, החל לפעול פרויקט ניסיוני של ליווי בקליטה למורים עולים. מורים אלה נזקקו לסיוע הן בהשתלבותם בעבודת ההוראה במערכת החינוך והן בהשתלבותם בחברה הישראלית. כמו כן נוצר צורך של המערכת לקבל משוב מהשטח על אופן קליטתם של מורים עולים שעברו קורסי התאמה, על מנת ליישם את המסקנות בעתיד ולשפר את תהליך הכשרתם.

אני רואה חשיבות רבה בהעלאת מודעותו של ציבור המורים הוותיקים לפרויקט הליווי בקליטה למורים עולים וזאת בשל האפיונים המיוחדים של אוכלוסייה זו והתרומה החשובה שכל אחד מאיתנו יכול לתרום לקליטתם המקצועית והחברתית בארצנו.

בשנת תשנ"ב החל פרויקט הליווי בקליטה למורים עולים, שסיימו את קורסי ההסבה ונקלטו בעבודה במערכת החינוך. בשנה זו השתתפו בפרויקט שמונה המכללות (אורות ישראל, אורנים, אחוה, בית-ברל, ליונסקי, סמינר הקיבוצים, תלפיות). בפרויקט הודרכו 128 מורים עולים. בשנת תשנ"ג השתתפו בפרויקט אותן מכללות והודרכו 147 מורים עולים.

בשל ייחודה של אוכלוסיית המורים העולים, נקבעה מתכונת עבודה ייחודית לפרויקט הליווי למורים עולים, וזאת על-פי הנחיות מנהל הגף להכשרת עובדי הוראה, ד"ר דורון מור (ד' מור, ליווי בקליטה הפרויקט והתפתחותו). "במחצית השנה הראשונה (סמסטר א' במכללה) יבוצעו הליווי והסיוע על-ידי מדריך פדגוגי המכיר ומוכר על-ידי המורים העולים מקורס ההתאמה. במקביל יחפש המדריך הפדגוגי מורה-עמית לכל מורה עולה (רצוי מאותו בית-ספר ומקצוע הוראה). וכשיר את המורים-העמיתים לתפקידם על-ידי השתלמות במכללת-האם. במחצית השנה השנייה (סמסטר ב') יבוצעו הליווי והסיוע על-ידי המורים העמיתים כאשר עיקר תפקידיו של המדריך הפדגוגי יהיה הפקת לקחים וסיכום הניסיון שהצטבר, העברתם ל"רוחב", (למורים עמיתים בבתי-ספר אחרים) ויישומם בקורסי ההתאמה החדשים במכללה עצמה.

פרויקט הליווי בקליטה למורים עולים הוא חדש, הן במדינת ישראל כארץ קולטת עלייה, והן בעולם הרחב, בו לא קיימת תופעה של הגירת אוכלוסין בקנה מידה שכזה וקליטתו בהוראה.

היקף הפרויקט במכללת אחוה:

במכללת אחוה סיימו עד כה שלושה מחזורים: בשנת תשנ"א סיימו 20 מורים עולים במקצועות המדעים. לכולם ניסיון הוראה של כעשר שנים ותארים אקדמיים, 16 מהם השתתפו בפרויקט. בשנת תשנ"ב סיימו 51 מורים וגננות בעלי נתונים דומים בוותק ובהשכלה, 14 מהם השתתפו בפרויקט. ובשנת תשנ"ג סיימו 22 מורות וגננות במסלול הגיל הרך, כאשר 13 מהן משתתפות בפרויקט. אחת המורות שהשתתפו בפרויקט עובדת במכללת אחוה וזוכה להצלחה רבה.

מתכונת הפרויקט:

בהתאם להנחיות משרד החינוך, לוו העולים על-ידי מדריכה פדגוגית המסייעת להם להשתלב בעבודה ובחברה הישראלית במחצית הראשונה של שנת עבודתם הראשונה בארץ. נערכו מפגשים משותפים שעסקו בנושאים רלוונטיים לכל המורים שנקלטו בעבודה, דוגמת "השיעור הראשון שלי", ומפגשים אישיים עם מורים שנתקלו בבעיות. לאורך כל השנה נשמר קשר אישי וטלפוני עם כל המורים המלווים. לקראת אמצע השנה הוצמד לכל מורה עולה "מורה-עמית". המורה-העמית הוא מורה ותיק בעל ניסיון באותו מקצוע ובדרך-כלל באותו בית-ספר. תפקידו לסייע למורה העולה בבעיותיו היום-יומיות במסגרת בית-הספר, התלבטויותיו בתוכנית הלימודים, בבעיות ארגוניות וחומריות ובקליטתו בחברה הישראלית. בשלב זה המדריכה הפדגוגית שומרת על קשר הן עם המורה העולה והן עם המורה-עמית. כדי להקל על המורה-העמית את תפקידו נכתבה חוברת הנחיות למורה העמית על-ידי מרכז הפרויקט מר' ארליך והמדריכות הפדגוגיות צ' שמעוני וא' מיכאל ובה כלול "דף ייעוץ" לעבודה מוצלחת, המובא בהמשך (נספח 1).

קשיים בהם נתקלים מורים-עולים:

במהלך שלוש שנות הניסיון במכללת "אחוה", ומתוך הניסיון המצטבר והמתועד במכללות האחרות, המשתתפות בפרויקט, התברר שהבעיות העיקריות של המורה העולה הן: קשיי שפה, בעיות משמעת, התמודדות עם הגישה הפדגוגית הנהוגה בארץ (הפלורליזם הקיים כאן, דרכי ההוראה האלטרנטיביות וההתחשבות בפרט הלומד, חדשים למורים העולים). מהות היחסים עם תלמידים, הורים, מורים אחרים ובעלי תפקידים במערכת אינה ברורה להם. ניתן לראות כי לעתים חששם של העולים מבעלי תפקידים הוא כה רב, עד כי הם חוששים לפנות לעזרה, ומכאן עולה חשיבות תפקידה של המדריכה הפדגוגית כמסייעת. יש לאפשר להם לקבל סיוע מאדם שאינו קשור למנגנון הפיקוח ומסוגל ליצור עמם קשר אישי ואווירה נינוחה. כמו כן ישנן בעיות עם חומר הלימוד ותוכנית הלימודים (המורים העולים הכירו תוכנית לימודים שונה, שילובי מקצועות שונים, והדגשים שונים מהמקובל כאן). נתקלים בשאלות הקשורות למנגנון האדמיניסטרטיבי ושאלות בענייני זכויות וחובות סוציאליות. פירוט של חלק מבעיותיהם של המורים העולים ודוגמאות מהעבודה עמם, מובאים בנספח מס' 2 (מתוך מאמר של א' מיכאל וצ' שמעוני, 1994).

לסיכום, למרות כל הבעיות והקשיים שהוצגו, נראה כי המורים העולים מתמודדים עם קשיי הקליטה הראשוניים, משתלבים במערכת החינוך ומצליחים בעבודתם. בוגרי פרויקט הליווי של מכללת אחוה נקלטו יפה בעבודה ורובם אף הגדילו את היקף משרתם, דבר המלמד על קליטה טובה בעבודה.

הם מצליחים בזכות המוטיבציה הגבוהה המאפיינת אותם, כושרם האינטלקטואלי וכישוריהם המקצועיים. אצל רבים מהמורים העולים ההצלחה במקום העבודה היא מדד להצלחה בקליטתם המקצועית והחברתית בישראל. הם מודעים לכך ששנת עבודתם הראשונה בארץ היא המפתח לעתידם המקצועי כאן ומשקיעים בכך את רוב מרצם וכישוריהם. דווח על מקרים בהם פרויקט הליווי בקליטה תרם רבות לסיוע, עידוד וחיזוק המורה העולה בבית-הספר. דווחו גם מקרים שבהם התערבותה של המלווה בקליטה מנעה פיטוריו של המורה העולה (בשל אי-הבנה עם המנהל). אנו עדים לכך שמורים אלה ממשיכים לעבוד במערכת לשביעות רצון כולם. כפי שעולה מסקירה זו, ומחקרם של סמיונוב שפירא ולרנטל (1993) אם כל האמור עד כה יזכה להתייחסות, וכל אחד מאיתנו יירתם למשימה לאומית זו, עשויה מערכת החינוך לצאת נשכרת מכניסתה של אוכלוסייה שרמתה המקצועית גבוהה במיוחד. דבר זה עשוי לתרום רבות לחברה הישראלית.

דף ייעוץ לעבודה מוצלחת

1. פנה אתה למורה-העולה והצע לו להיפגש עמך בפעם הראשונה (מוקדם ככל האפשר) באווירה נעימה.
2. קבע עם המורה-העולה ערוצי תקשורת פתוחים ביניכם: מומלץ כי תיפגשו לפחות אחת לשבוע, ביום ובשעה קבועים, ובמידת הצורך אף יותר (למשל בתחילת השנה). ב"חלון", בשעת שהייה, בתום הלימודים או בבית.
3. רצוי וחשוב שתזמין את המורה-העולה לצפות בשיעורים שלך.
4. שתף את המורה-העולה בנושאים בהם תעסקו בפגישתכם השבועית; דונו בנושאים מקצועיים, ארגוניים ומנהליים. הקפד לשאול בכל מפגש: האם אתה נתקל בקושי מסוים? האם יש משהו שהיית רוצה לשוחח עליו?
5. הצע למורה-העולה עזרה בהכרת תוכניות הלימודים, בספרי הלימוד, ובתכנון הלימודים השנתי. הסבר לו את מערכת הזכויות של מורה מתחיל.
6. עודד את המורה-העולה לשתף אותך בהתלבטויותיו, בחששותיו ובחוויותיו מההוראה.
7. סייע לו בהכרת ה"אני מאמין" של בית-הספר, עברו של בית-הספר, פרטים על אוכלוסיית התלמידים והמורים בבית-הספר ונוהלי בית-הספר.
8. סייע למורה-העולה בתקשורת עם מחנכים ובעלי תפקידים בבית-הספר (יועץ, מרכז וכו'). האם וכיצד להיעזר במנהל, וכיצד לתקשר עם ההורים. הצע למורה-העולה לערוך מפגשים בינו לבין מורים אחרים מצוות בית-הספר, היכולים לסייע לו בדרך כלשהי ולצפות בשיעוריהם.
9. עזור למורה-העולה להתמודד עם בעיות משמעת ועם דרכי ענישה.
10. נסה לשתף את המורה-העולה באירועים חברתיים החורגים ממסגרת הלימודים: בילוי משותף אחר-הצהריים עם הילדים, או הזמנה לחוג עמך את חגי ישראל. הייה קשוב למורה-העולה וזמן לו אפשרויות של שיחה בעברית.

אפיונים כלליים של מורים-עולים

• גישה פדגוגית

כמעט כל המורים-העולים באים מארצות בהן התפישה החינוכית נוקשה. תפישה זו כוללת הוראה פרונטאלית, הקפדה מלאה על משמעת, רישום פרטים מדוקדק, ציות, הכנת שיעורי בית וכו'. הגישה החינוכית מכוונת אל הכיתה ולא אל הפרט. תשומת-לבם בהוראה מכוונת בעיקר אל עילית הכיתה ואין הם רגילים להקדיש תשומת-לב לילד החלש והבינוני. לכן יש להם נטייה לטיפוח המצוינים, ולא-דווקא המצוינות. לדוגמא: מורה עולה חדשה התלוננה באזני המלווה-בקליטה וטענה ש"לא כדאי לעבוד בקבוצות, מכיוון שאז יש הרבה רעש בכיתה". במקרה אחר, במהלך ביקור בבית-הספר אצל מורה-עולה בעקבות תלונות על בעיות משמעת קשות, הסתבר שהמורה-העולה מתייחסת רק לשניים-שלושה תלמידים "טובים", וכל השאר כאילו אינם קיימים לגביה.

• חשדנות

בשל המשטר הטוטאליטרי בו גדלו וחונכו חלק מהמורים-העולים הם מגלים יחס ראשוני חשדני לזולת, ובעיקר לנציגי הממסד: המדובר במנהל/ת, במורים האחרים, בבעלי-תפקידים, במדריכים פדגוגיים ובמפקחים. יחס ראשוני חשדני זה ניתן לשנות על-ידי יצירת קשרים בין-אישיים ידידותיים ותומכים. לדוגמא: כאשר מלווה-בקליטה שואלת בטלפון מורה-עולה "האם יש בעיות? האם הכול בסדר?" ברוב המקרים התשובה היא "כן, מצוין, הכול בסדר".

הפנייה לעזרה מהמורה-עולה באה רק אם וכאשר נוצר קשר אישי, וכאשר המורה-העולה משתכנע כי המלווה בקליטה בא/ה באמת ובתמים כדי לעזור לו.

• קשיי הסתגלות

מכל האמור עד כה נובע, שקשה למורים העולים להסתגל למסגרות החופשיות והפתוחות הקיימות במדינת ישראל, כמו יחסים בין מורה לתלמיד, תלמידים בינם לבין עצמם, יחסי מורה-הורה ויחסו של המורה בתוך צוות בית-הספר. למורה-העולה קשה למצוא את מקומו במערכות יחסים אלה, ומן הראוי לסייע לו להשתלב.

• קשיי שפה

המורה-העולה טרוד מאוד בבעיות שפה: תרגום מונחים מקצועיים, לימוד כתיבה על הלוח ללא שגיאות, יחיד/רבים וכו'. הדבר מכביד עליו מאוד בשעות ההוראה גופא.

• קשיי התמודדות עם תוכנית הלימודים

המורה-העולה מתמודד בדרך-כלל עם תוכנית לימודים מגוונת מאוד ובלתי-מוכרת לו, עם מגוון של חומרי-למידה, מונחים ומושגים זרים לו, וכן שילוב מקצועות תחת כותרת גג אחת. (לדוגמא: מקצוע המדעים בישראל כולל ביולוגיה, פיסיקה וכימיה, בעוד שהוא רגיל להפרדה בין המקצועות.)

- **חוסר ידע במורשת ישראל**

העולה אינו אמון על מורשת ישראל ולכן חלק מהמנהגים, השירים, הסיפורים, האגדות, המאכלים ואמרות הכנף אינם מוכרים לו כלל.

- **הצורך בהצלחה במקום העבודה**

המורים-העולים מודעים מאוד לחשיבותו של מקום העבודה עבורם והצלחתם בו כבסיס לקליטתם המקצועית והחברתית בישראל (למותר לציין כי פרנסתם מותנית בכך!). הם מודעים לכך ששנת עבודתם הראשונה היא המפתח לעתידם המקצועי בארץ, ומשום כך יש להם מוטיבציה גבוהה והם מוכנים להשקיע מאמצים גדולים מאוד. (לדוגמא: מורה-עולה שביוזמתו ועל חשבון זמנו צבע את אולם הספורט בחופש הגדול).

קריאה מומלצת:

- י' ארליך, על הליווי בקליטה בשנה"ל תשנ"א, **דפים**, (1992) 14 עמ' 85-87.
- י' ארליך, א' מיכאל, צ' שמעוני, **חוברת ייעוץ למורים עמיתים של מורים-עולים**, ירושלים 1993, משרד החינוך והתרבות, האגף להכשרה והשתלמות.
- ד' מור, ליווי בקליטה - הפרויקט והתפתחותו, **דפים**, (1992) 14 עמ' 63-75.
- מ' ניר, ליווי בקליטת המורים הצעירים - משוב והשתמעויות לתהליכי הכשרת מורים, **דפים**, (1993) 16 עמ' 100-112.
- ר' סטרהובסקי, ר' הרץ-לזרוביץ, הגדילה המקצועית של מורה מתחיל בעזרת מודל הנחיה וסיוע עמיתים, **דפים**, (1992) 19 עמ' 66-75. מ' סמיונוב, ר' שפירה, ת' לרנטל, **הסתגלותם של מורים-עולים, דו"ח מחקר**, תל-אביב 1993, המכון למחקר חברתי, החוג לסוציולוגיה ואנתרופולוגיה, אוניברסיטת תל-אביב.
- ח' עזר, נ' בן-יהושע, תרומת פרויקט ליווי בקליטה למורה בשנת עבודתו הראשונה - סיפורן של שתי מורות, **דפים**, (1992) 15 עמ' 76-85.
- נ' עמיר, פ' תמיר, צרכים אופייניים, דרכים וגישות בתהליכי כניסה להוראה, **דפים**, (1992) 14 עמ' 84-76.
- ר' פלג, ליווי בקליטת מורים בשנת ההוראה הראשונה, ממצאי מחקר מעקב באורנים, **דפים**, (1992) 14 עמ' 88-97.